

Srbija

Nespremnost Vlade Srbije da se ozbiljno suoči s prošlošću kao i odlaganja u sprovođenju zakonskih i drugih reformi doprineli su još uvek nezadovoljavajućoj situaciji s ljudskim pravima u 2006. godini. Neuspeh vlasti u pronalaženju ratnog komandanta snaga bosanskih Srba Ratka Mladića potkopao je odnose sa Evropskom unijom i Sjedinjenim Američkim Državama, i destabilizovao je vladajuću koaliciju, osujetivši njenu reformsku agendu.

Crnogorski referendum o nezavisnosti u maju 2006. godine doveo je do raspuštanja državne zajednice Srbije i Crne Gore u junu mesecu. S raspuštanjem državne zajednice, progresivna Povelja o ljudskim i manjinskim pravima prestala je da važi. U septembru 2006. godine, Narodna skupština Republike Srbije usvojila je novi nacrt Ustava. Odsustvo javne rasprave tokom izrade nacrta se našlo na udaru kritike predstavnika civilnog društva. Nacrt novog Ustava je izglasan na nacionalnom referendumu krajem oktobra, a potom je i formalno usvojen u Narodnoj skupštini 8. novembra. Parlamentarni izbori su raspisani za 21. januar 2007. godine. Među kontroverznijim elementima novog Ustava je tvrdnja da Kosovo ostaje integralni deo Srbije, što bi moglo dodatno iskomplikovati pregovore o statusu pokrajine. Novi Ustav sadrži veštinu, ali ne i sve zaštitne mere iz Povelje o ljudskim i manjinskim pravima koja je prestala da važi nakon raspuštanja državne zajednice.

Odgovornost za ratne zločine

Saradnja Srbije sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) dospela je praktično u ćorsokak 2006. godine, posle relativnog napretka tokom 2005. godine. Koncept saradnje srpskih vlasti – zasnovan na takozvanoj „dobrovoljnoj predaji“ lica protiv kojih je MKSJ podigao optužnicu umesto njihovog hapšenja koje bi vršila srpska policija – prestao je da daje rezultate. Neuspeh napora da se Ratko Mladić pronađe, uhapsi i izruči MKSJ-u i dalje je najupadljiviji propust. Pod snažnim međunarodnim pritiskom, Vlada Srbije usvojila je „akcioni

plan“ u julu 2006. godine s ciljem hapšenja Mladića i drugih haških begunaca, ali u trenutku pisanja ovog izveštaja taj plan još uvek nije doneo bilo kakve konkretne rezultate.

Javnost u Srbiji i dalje ima veoma negativnu percepciju Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u Hagu kao pristrasne institucije koja je pogotovo uperena protiv Srba, što je stav na koji srpske vlasti nisu pokušale posebno da utiču kako bi ga promenile tokom 2006. godine. Dvogodišnja zatvorska kazna koju je sudsko veće MKSJ-a izreklo u julu ove godine Naseru Oriću za ratne zločine protiv etničkih Srba u oblasti Srebrenice u istočnoj Bosni izazvala je ogorčenje javnosti u Srbiji kao i kritike koje su izneli predsednik Boris Tadić i premijer Vojislav Koštunica. Oni u Srbiji koji se zalažu za saradnju sa MKSJ-om ustvrdili su da ova blaga kazna svakako neće poboljšati mišljenje javnosti u zemlji o tribunalu u Hagu.

Slobodan Milošević, bivši predsednik Srbije i Savezne Republike Jugoslavije, kome se sudilo u MKSJ-u za genocid i zločine protiv čovečnosti, umro je u martu 2006. godine u pritvorskoj jedinici suda u Holandiji.

Na domaćem terenu odvijalo se nekoliko važnih suđenja u Veću za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu tokom 2006. godine, iako je ukupan broj sudskih postupaka kojim se bavilo ovo sudsko veće od svog osnivanja 2003. godine i dalje mali. Među aktuelnim suđenjima su dva koja su započela krajem 2005. godine i odnose se na zločine protiv Muslimana u Bosni: jedan se bavi dvojicom bivših bosansko-srpskih zvaničnika iz Zvornika optuženih za ubistvo bosansko-muslimanskih civila u periodu od maja do jula 1992. godine, a drugi se odnosi na petoricu bivših pripadnika ozloglašene paravojne jedinice „Škorpioni“ koji su optuženi za ubistvo civila u Trnovu u avgustu 1995. godine. Zastupnici žrtava tvrde kako postoje dokumentarni dokazi o tome da je ova jedinica bila pod kontrolom srpske policije.

Krajem aprila 2006. godine, podignuta je optužnica za počinjene ratne zločine protiv osam bivših policajaca koji se smatraju odgovornim za ubistvo 46 kosovskih Albanaca u Suvoj Reci na Kosovu u martu 1999. godine. Samo suđenje – koje još nije počelo u trenutku pisanja ovog izveštaja, ali bi svakako trebalo da otpočne u Veću

za ratne zlođine Okružnog suda u Beogradu – biće prvi sudski proces u Srbiji u kome su optužena lica bila na službenom položaju u policiji sa pripadajućim ovlašćenjima u vreme kada su se odigrali događaji navedeni u optužnici.

Zaštita svedoka još uvek je prepreka delotvornom ustanovljavanju odgovornosti za ratne zlođine u srpskim sudovima. Zakon o zaštiti svedoka, usvojen u septembru 2005. godine, delimično je pomogao da se popravi situacija po ovom pitanju. Novi Zakon o krivičnom postupku, koji je stupio na snagu početkom jula 2006. godine, trebalo bi da ukloni preostale probleme tako što će omogućiti sudovima da odobre korišćenje pseudonima za svedoke koji daju svoje iskaze, promenu identiteta i njihovu relokaciju (uključujući relokaciju u drugu zemlju), bez potrebe za sklapanjem posebnog sporazuma između svedoka i države.

Nezavisnost sudstva

Mešanje države u deljenje pravde u srpskom pravosuđu je i dalje razlog za zabrinutost. Vladajuća koalicija pribegla je uslovu da se imenovanje sudija na njihove funkcije potvrdi u Narodnoj skupštini kao načinu za blokiranje kvalifikovanih kandidata. Neke sudije koje je jednoglasno nominovao za visoke položaje Visoki savet pravosuđa, telo zaduženo za imenovanja sudija koje pri odlučivanju u obzir jedino uzima stručno znanje i zasluge kandidata, nisu uspeli da dobiju potrebnu većinu u Narodnoj skupštini, prevashodno zbog toga što su se poslanici iz vladajuće koalicije uzdržali od glasanja, i to uglavnom bez ikakvog objašnjenja. S obzirom da zakon ne omogućava ponovnu nominaciju sudija čije imenovanje nije potvrdio parlament, ovo odbijanje da se glasa za njih praktično je diskvalifikovalo predložene sudije u pogledu njihovog imenovanja na visoke položaje u srpskom pravosuđu. Ovakav postupak je razlog za postavljanje ozbiljnih pitanja o kriterijumima selekcije koje primenjuje Narodna skupština.

Postoji zabrinutost u pogledu mogućnosti tužilaca da obavljaju svoj posao bez mešanja države. Gordanu Đolić, tužioca Trećeg opštinskog tužilaštva u Beogradu, suspendovao je u junu 2006. godine, i potom ponovo u julu mesecu, republički javni tužilac, najviši tužilac u zemlji, zbog navodne nekompetentnosti. Druga suspenzija usledila je nakon što je Visoki savet pravosuđa poništio prvobitnu suspenziju. Đolićeva je optužila ministra pravde Zorana Stojkovića za udaljenje s posla,

prpisujuđi tu odluku njenom odbijanju da kriviđno goni Stojkoviđevog prethodnika na položaju ministra pravde – Vladana Batiđa. Konađna odluka o njenoj suspenziji se ođekivala u trenutku pisanja ovog izveštaja.

Mioldjub Vitoroviđ, donedavni zamenik specijalnog tužioca iz Specijalnog tužištva za organizovani kriminal koji je vodio istragu o ubistvu bivšeg srpskog predsednika Ivana Stamboliđa 2000. godine, bio je prisiljen da napusti svoj položaj u julu 2006. godine posle nepotkrepljenih navoda o odavanju službene tajne medijima.

Odnos prema manjinama

Romi i dalje žive u lošijim ekonomskim i socijalnim uslovima nego ostalo stanovništvo i izloženi su ođestim verbalnim i fiziđkim napadima. Bilo je fiziđkih napada na Rome u februaru 2006. godine u Nišu kada je grupa skinhedsa razbijala prozore na romskim kuđama, upuđujuđi im verbalne uvrede i pretnje; pođinioci su osuđeni u prekršajnom postupku na novđane kazne. Osim toga, bilo je i fiziđkih napada na Rome u beogradskim predgrađima u junu mesecu; i u Srpskom Krsturu u maju i junu.

U Vojvodini je bilo manje međuetniđkih incidenata nego proteklih godina.

Zastupnici ljudskih prava

Organizacije za ljudska prava u Srbiji još uvek rade u okruženju u kome se ođesto nalaze na meti neprijateljske kritike medija i nekih politiđkih stranaka. Vlasti nisu adekvatno reagovala u 2006. godini na verbalne napade i pretnje upuđene predstavnicima civilnog društva. Vladini zvaniđnici ođesto su iskazivali svoje negativne stavove o civilnom društvu i nevladinim organizacijama.

Najozbiljniji i najzloslutniji incident dogodio se pođetkom septembra 2006. godine. Svedoci su rekli kako im se uđinilo da su ođuli (ali nisu mogli da potvrde) pucnje iz vatrenog oruđja u trenutku kada je izvršna direktorka Fonda za humanitarno pravo, Nataša Kandiđ, napuštala studio Televizije B92 nakon uđeštva u jednom programu koji se emitovao uđivo. Policija je sprovedla rutinsku istragu i utvrdila da su pomenuti zvuci potekli od petardi.

Ključni međunarodni akteri

Vlada i dalje navodi članstvo u Evropskoj Uniji kao politički prioritet, ali neuspeh u hapšenju Ratka Mladića i nedovoljna saradnja sa MKSJ-om navela je Evropsku uniju da u maju 2006. godine suspenduje razgovore sa srpskom vladom o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). Zvaničnici Evropske unije naznačili su da će se pregovori nastaviti nakon što srpske vlasti pođnu da u potpunosti sarađuju sa MKSJ-om, te konačno izruče Mladića. U novembarskom izveštaju Evropske komisije o napretku se nalaze negativne ocene uđinka srpskih vlasti po oba ova pitanja.

Politika ameriđke vlade prema Srbiji ostaje nepromenjena. Ameriđki zvaničnici su jasno stavili do znanja srpskoj vladi kako puna politička i ekonomska podrška srpskim vlastima u tranziciji zavisi od pune saradnje sa MKSJ-om. U maju 2006. godine, ameriđki državni sekretar Kondoliza Rajs odbila je da odobri nastavak programa pomođi Srbiji zbog njenog neuspeha u ispunjavanju međunarodnih obaveza, đime je blokiran priliv 7 miliona ameriđkih dolara u vidu pomođi zemlji.

U januaru 2006. godine, predstavnik generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija za ljudska prava interno raseljenih lica, Volter Kelin, objavio je izveštaj o svojoj poseti Srbiji 2005. godine. U izveštaju se naglašava da „na hiljade interno raseljenih lica još uvek živi u veoma teškim uslovima u kolektivnim centrima i divljim naseljima“, te da se suođavaju s problemima u pribavljanju zvaniđnih liđnih dokumenata. U izveštaju se takođe traži od srpskih vlasti da pronađu trajna rešenja za interno raseljena lica.

Srbija je ratifikovala Opcioni protokol Konvencije Ujedinjenih Nacija protiv muđenja u septembru.

Kosovo

Pregovori o konađnom statusu Kosova zasenili su ozbiljne probleme s ljudskim pravima tokom 2006. godine. Zastoj u pregovorima između pretežno albanske privremene kosovske vlade i Vlade Srbije, koja zadržava formalni suverenitet nad južnom pokrajinom uprkos prethodnih sedam godina međunarodne uprave nad pokrajinom pod okriljem Ujedinjenih Nacija, đini međunarodno nametnuto rešenje sve verovatnijim. U međuvremenu, manjine žive na marginama i pod, povremeno,

opasnim okolnostima; povratak izbeglica i raseljenih lica svojim domovima je skoro u potpunosti obustavljen; a pravosudni sistem i dalje izneverava žrtve.

Zaštita manjina

Ukupan broj prijavljenih etnički motivisanih krivičnih dela je opao. Fizička razdvojenost zajednica možda je najvažniji faktor koji objašnjava tu činjenicu. Manjine na Kosovu (uključujući Albance u oblastima gde žive manjinu) još uvek su u situaciji gde postoji rizik od napada, uznemiravanja i zastrašivanja, a njihova sloboda kretanja je i dalje ograničena u nekim oblastima. Uprkos antidiskriminatorskim zakonskim propisima, postoji istrajna diskriminacija kod pristupa obrazovanju, zdravstvu i drugim socijalnim službama, kao i „paralelnim“ institucijama (koje finansira Beograd) za ne-Srbe u područjima sa srpskom većinom.

Tri incidenta u junu 2006. godine ukazala su na pretnje koje još uvek opstaju: ubistvo 68-godišnjeg srpskog povratnika u Klinu, koji je ubijen u svojoj kući; ubistvo srpskog mladića na putu između Zvečana i Žitkovca; i ubistvo dva Srbina pri napadu na benzinsku stanicu u Grabovcu. U avgustu je raseljeni srpski učitelj iz Dečana napadnut pri povratnoj poseti ovom gradu.

Mitrovica je i dalje žarišna tačka: devet ljudi (sedam Srba i dva strana državljanina) ranjena su u avgustu mesecu kada je bačena ručna bomba na kafić u pretežno srpskom, severnom delu podeljenog grada. Devetnaestogodišnji srpski mladić izboden je u Mitrovici u martu 2006. godine. U junu su mirovne trupe na Kosovu pod vođstvom NATO-a (KFOR) ponovno otvorile svoju bazu na severu grada, a Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) rasporedila je u toj oblasti dodatne međunarodne policijske snage.

Romske, aškalijske i „egipatske“ (RAE) zajednice najranjivije su i najmarginalizovanije grupe na Kosovu. Među njima su najviše stope nezaposlenosti, isključenosti iz obrazovnog sistema i smrtnosti odojčadi. One imaju najviše teškoća u pristupu uslugama javnih službi. S obzirom da nemaju političku podršku bilo u Prištini, bilo u Beogradu, one uglavnom nisu zastupljene na pregovorima o budućem statusu Kosova.

Postojala je inicijativa za rešavanje pitanja raseljenih romskih porodica koje od 1999. godine žive u području s visokim stepenom zagađenosti olovom u neposrednoj blizini rudnika Trepča, pokraj Mitrovice. Većina porodica premeštena je u novi privremeni kamp tokom 2006. godine dok se ne izgradi trajni smeštaj. Takođe su započet medicinski tretmani zbog izlaganja toksičnom dejstvu olova. Pa ipak, novi kamp je i sam blizu kontaminirane oblasti, a neke porodice su odbile preseljenje dok im se ne obnove njihove stare kuće.

Povratak izbeglica i raseljenih lica

Niz napada na Srbe koji su se vraćali u Klinu tokom 2006. godine izazvali su osudu od strane Visokog komesara Ujedinjenih Nacija za izbeglice (UNHCR) i ukazali su na postojeće prepreke održivom povratku na Kosovo. Nakon junskog ubistva u gradu usledila su dva bombaška napada u septembru na kuće povratnika, pri čemu su u jednom od ova dva napada teško ranjene četiri osobe.

Statistika UNHCR-a pokazuje da je do septembra ove godine samo 15.600 od – kako se procenjuje – 250.000 Srba i drugih pripadnika manjinskih grupa raseljenih s Kosova od 1999. godine, registrovano kao osobe koje su se vratile svojim domovima. Predstavnik generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija za ljudska prava interno raseljenih lica, Volter Kelin, primetio je u svom izveštaju o Srbiji i Crnoj Gori iz januara 2006. godine da su za mnoga raseljena lica na Kosovu strah za sopstvenu bezbednost i zabrinutost u pogledu mogućnosti opstanka faktori koji sputavaju povratak.

U junu 2006. godine, UNHCR je objavio nove smernice za zaštitu na Kosovu, procenjujući da poboljšanja bezbednosti znače da Aškalijama i „Egipćanima“, uopšte uzev, ne pretili bezbednosni rizik, ali se u smernicama ponavlja da Srbima, Romima i Albancima iz područja gde predstavljaju manjinu i dalje pretili rizik od progona ako se vrate svojim domovima. Prisilan povratak na Kosovo iz zapadne Evrope se nastavlja, pri čemu se više od hiljadu Roma, Aškalija i „Egipćana“ vratilo u prvih devet meseci 2006. godine, uprkos bezbednosnim rizicima koji prete Romima i varljivosti situacije u kojoj se romske, aškalijске i „egipćanske“ zajednice generalno nalaze.

Nekažnjivost i pristup pravdi

Kosovsko krivično pravosuđe je još uvek najslabija institucija koja pothranjuje klimu nekažnjivosti i podriva dugoročne napore usmerene ka uspostavljanju vladavine prava. Manjkavosti obuhvataju: loše vođenje krivičnih predmeta; pasivnost tužilaca i policije, koju podstiče neodgovarajuća obuđenost; loša koordinacija između domaće Kosovske policijske službe (KPS) i međunarodne UNMIK policije; i problematična praksa izricanja kazni. Neodgovarajući nadzor i koordinacija dodatno pogoršavaju stanje u pravosuđu.

Neadekvatna zaštita svedoka i dalje je ključna prepreka u pravosudnom sistemu. Zakon o zaštiti svedoka je u fazi izrade nacрта. Kosovu nedostaju osnovni mehanizmi za zaštitu ranjivih svedoka, a kamoli kapacitet za relokaciju onih kojima preči ozbiljan rizik (dobrim delom zbog nespremnosti mnogih zapadnih vlada da prihvate takve svedoke i njihove porodice radi relokacije).

Generalni sekretar Ujedinjenih Nacija Kofi Anan je priznao u izveštaju o Kosovu podnetom Savetu bezbednosti u septembru 2006. godine da je „ostvaren nedovoljan napredak u istragama i krivičnom gonjenju po predmetima vezanim za nasilje iz marta 2004. godine“. Prema UNMIK-u, do kraja avgusta 2006. godine, domaće sudije su donele presude za „više od 240“ lica u vezi sa martovskim nemirima iz 2004. godine (približno polovina od ukupnog broja optuženih), a međunarodne sudije su donele presude za 26 lica. Ove brojke prikivaju realnu situaciju da su presude domaćih sudija u vezi sa martovskim nemirima donete u prekršajnim postupcima kao i činjenicu da su međunarodne i domaće sudije izricale blage kazne.

Spor napredak u krivičnom gonjenju osumnjičenih za ratne zločine na Kosovu je dobio snažan podstrek 2006. godine, iako je ukupan broj krivičnih predmeta i dalje veoma mali. U avgustu je veče međunarodnih sudija na Kosovu proglasilo trojicu bivših oficira Oslobodilačke vojske Kosova (OVK) – uključujući generala Selima Krasniđija, regionalnog komandanta u posleratnom Kosovskom zaštitnom korpusu (KZK) – krivim u postupku za ratne zločine zbog nezakonitog pritvora i zlostavljanja etničkih Albanaca u logoru Drenovac 1998. godine. Sva trojica su osuđena na

sedmogodišnje zatvorske kazne, ali je Krasniđiju i drugooptuženom dopušteno da ostanu na slobodi uz jamstvo do drugostepene odluke po njihovoj žalbi na okrivljujuđu presudu. Odbađene su optužbe protiv druge dvojice optuženih, a za tređeg je doneta oslobađajuđa presuda. Ubistvo svedoka optužbe iz 2005. godine u ovom predmetu ostaje nerasvetljeno.

U maju 2006. godine, nemađke vlasti su uhapsile bivšeg pripadnika OVK-a po osnovu međunarodne poternice izdate zbog pođinjenih ratnih zlođina. UNMIK je zatražio njegovo izruđenje kako bi mu se sudilo na Kosovu.

Uprkos izvesnom napretku ostvarenom u procesu utvrđivanja sudbine lica koja su nestala za vreme i nakon oružanog sukoba na Kosovu, više od 2.200 sluđajeva, koji se uglavnom odnose na etniđke Albance, i dalje je nerešeno.

Nasilje u porodici i seksualno nasilje nad ženama, koje je još uvek rasprostranjeno na Kosovu, skoro se nikada kriviđno ne goni bez obzira na etniđku pripadnost. Odbijanje ųrtava da svedođe, pogotovo u ruralnim oblastima, predstavlja samo deo moguđeg objašnjenja za ovakvo stanje stvari.

U septembarskom izveštaju generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija ukazuje se na broj nerešenih predmeta u građanskim parnicama koji je premašio brojku od 45.000, đime se uskrađuje pristup pravdi onima koji ųele da se suprotstave diskriminaciji ili povrate svoju imovinu. Neuspeh u sprovođenju sudskih odluka u kosovskim opštinama dodatno pogoršava ovaj problem.

Zastupnici ljudskih prava

Nadležnost institucije ombudsmana nad UNMIK-om ukinuta je u februaru 2006. godine odredbom kojom se ograniđava nadzor ove institucije nad Privremenim institucijama samouprave na Kosovu (PISK). Ovom odlukom UNMIK-a uklonjen je jedan od malobrojnih mehanizama za utvrđivanje odgovornosti organa međunarodne uprave. U martu je UNMIK osnovao Savetodavni odbor za ljudska prava s mandatom da rešava pritužbe protiv UNMIK-a u vezi sa kršenjem ljudskih prava, ali ovaj savetodavni odbor nema autonomiju, a UNMIK nije u obavezi da postupa u skladu sa njegovim nalazima. Komitet za ljudska prava Ujedinjenih Nacija

primetio je u julu mesecu da savetodavni odbor „nema neophodna ovlašćenja, niti nezavisnost“ od UNMIK-a za implementaciju svog mandata.

Ključni međunarodni akteri

Kancelarija specijalnog izaslanika Ujedinjenih Nacija za Kosovo, Martija Ahtisarija, zadužena za posredovanje u pregovorima o statusu, našla se na udaru kritike organizacija civilnog društva jer se nije u dovoljnoj meri konsultovala sa nesrpskim manjinama i ženama, te zbog manjka transparentnosti u radu.

Joakim Riker je postavljen za specijalnog predstavnika generalnog sekretara i šefa UNMIK-a u avgustu ove godine. Po preuzimanju dužnosti Riker je izjavio kako očekuje da bude poslednji specijalni predstavnik generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija na Kosovu.

Imajući u vidu da se teško može očekivati da bi se dosadašnji slab učinak UNMIK-a mogao promeniti na bolje, Evropska unija i Sjedinjene Američke Države su svoju pažnju posvetile planiranju budućeg međunarodnog prisustva na Kosovu nakon utvrđivanja statusa, pri čemu se očekuje od Evropske unije da preuzme glavnu reč.

Šestočlana Kontakt grupa (Francuska, Nemačka, Italija, Rusija, Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države) i dalje oblikuje međunarodnu politiku prema Kosovu. U junu 2006. godine, Kontakt grupa predočila je kosovskim vlastima spisak sa trinaest prioriteta u oblasti bezbednosti, vladavine prava, povratka manjina i obnove kuća i drugih objekata ošteđenih tokom martovskih nemira 2004. godine.

U julu 2006. godine, NATO je omogućio Komitetu Saveta Evrope za prevenciju torture pristup pritvorskim jedinicama KFOR-a na Kosovu, čime je olakšana implementacija sličnog sporazuma o pristupu zaključenog sa UNMIK-om 2004. godine.

U svom prikazu iz jula 2006. godine UNMIK-ovog izveštaja o ljudskim pravima na Kosovu od 1999. godine, Komitet za ljudska prava Ujedinjenih Nacija izrazio je zabrinutost zbog kontinuiteta nekažnjivosti za ratne zločine i etnički motivisana krivična dela kao i zbog neadekvatnih internih mehanizama za istraživanje navoda o zloupotrebama ili nelegalnim aktivnostima KPS-a, UNMIK policije i KFOR-a.